

Tonko BARČOT

ŽRNOVO: ZBORNİK RADOVA: I. i II.

*Korčula [i. e.] Žrnovo: Osnovna škola "Ante Curać
Pinjac", 2024.*

Na tragu Fazinićevih ranijih ostvarenja za Račišće, Lumbardu i Pupnat, prvi je to takav poduhvat ukoričavanja širokog pregleda žrnovske prošlosti i specifičnosti. Cjelovito obuhvatiti stvarnost jednog mjesta i njegovih ljudi je, dakako, nemoguće. Postoje brojne prepreke na tom putu i ovo je dakako pokušaj. Obimnu materiju Neven Fazinić je ponajprije podijelio u dvije knjige, što i nije najsretnije rješenje, ali je ipak rješenje. U knjigama je sadržaj tematski strukturirao u 11 poglavlja da bude pregledniji i čitatelju dostupniji, iako ga je propustio imenovati.

Odabir ovakvog formata govori nam i o samom uredniku koji u sebi osjeća izvjesnu zadržku, kočnicu. Meni je osobno krivo što je on ni ovog puta nije otkočio i što nam se nije predstavio kao autor već prvenstveno kao urednik. Da on to može, pokazao je svojim pelješkim putopisima. Da bi bilo sjajno publicirati autorski žrnovski putopis, spominjem i naglašavam jer nikad nije kasno.

Usprkos tome što je netko sa strane, što nije iznutra, Fazinić je ostvario jedan zaista široki uvid u žrnovsku stvarnost, ne samo kao čitatelj, arhivski korisnik, pješak koji je propješačio ovaj prostor uzduž i poprijeko, pa i ondje gdje nije bilo prolaza kao onda kad se probijao do križa ponad Kočja. Za Fazinića na tom putu nije bilo nemoguće misije. Ustrajno je i tvrdoglavo probijao i preskakao sve prepreke. Kao što je to bilo u pronalaženju svih, ili barem velike većine žrnovskih križeva, u danas zarasloj prirodi koja vraća sebi ono što joj je težak nekoć bio oduzeo. Fazinić je i kucao na vrata, pitao, tražio odgovore, bilježeći priče i misli Žrnovaca, taj nepovratni trenutak i kroz foto objektiv, i kroz kameru, i sada na papiru. To je dakako dragocjeno, neprocjenjivo blago.

I još nešto, a u kontekstu vjekovno osjetljivih odnosa na relaciji grada i sela, Fazinić i Žrnovu pristupa kao prema svojem zavičaju. On ne dijeli, on se ne uzvisuje, već malen hoda pod ovim našim zvijezdama, otvorena srca i uma.

Po tko zna koji put ističem fotografije kao iznimno važni segment ove knjige. Toliko ima upečatljivih vizura, da ih je teško pobrojati. Dakako, Žrnovo je zahvalno za fotografiranje. Njegova pitoresknost, veličanstvo prirode, zelenila i kamena, donekle odmjereno u prostornim intervencijama njegovih stanovnika (doduše posljednjih godina se nažalost izgubila ta odlika pa se i Žrnovo sve više počelo uklapati u jedan opći stereotip od turizma ugroženog krajolika). Niz je sjajnih panorama i pejzaža – onaj zlatom okupane Dragotinjice, fascinantnog Košičevog vinograda ponad Pavja luke, mahovinom obraslog Kočja, žrnovskog grada mrtvih koji odiše vječnošću kamena i čempresa... Neke su fotografije mogu doslovno i kušati poput one s *krišama* na Zlopolju, koje doslovno prizivaju na grijeh bez obzira na zastrašujući prizvuk toponima. Fazinić, koji neprestano u svojim djelima komparira ono prije i ovo danas, nimalo ne laskajući ovom trenutku, ispisao je ovim zbornicima odu žrnovskoj prirodi. No, prije svega tu su ljudi, i na Nevenovim foto portretima i na sjajnim dokumentarnim snimkama poput one žrnovskih težakinja na korčulanskoj rivi 1935. s pripremljenim *koficama* voća za putnike na parobrodu. „Lemenzi kvesta kjuka“ vikale su tada one na korčulanskoj rivi, kako je zabilježio Frano Klisura u svojoj priči, i još jednom dokazale koliko su Žrnovci dovitljivi.

Kada već govorimo o ljudima, ova dva toma zbornika jesu ispunjena brojnim žrnovskim imenima. Nevenova žrnovska povijest nije bezimena. Zna se točno tko je gradio, tko je iseljavao, tko je plovio, ali i tko je tužio i 'kurbetao'. Sve su to imena predaka današnjih Žrnovaca, stvarni ljudi od krvi i mesa, koji su bili i dobri i poštteni, ali i podrugljivi i zlobni; od onih koji su bili osjetljivi na pravdu do onih koji su presuđivali poput Ivana Cebala, posljednjeg inkvizitora u Zadru početkom 19. st. Bili su to ljudi vrlina, ali i mana, da ne uljepšavamo ono što ne možemo uljepšati. Svijet je to gotovo u totalu povijesne zbiljnosti, o kojem moramo sačuvati uspomenu. Svatko u svojoj kuhinji i dvoru, ako su to još mjesta gdje pričamo unutar obitelji. No, i ukoliko je ta naša obiteljska misija dovedena u pitanje, s obzirom na ritam i drukčiji način života, imamo jedno pomagalo, pomoćno rješenje. Imamo Nevenove zbornike kao pravu malu enciklopediju naših predaka.

Tankoćutno je Fazinić pribilježio brojne sudbine na ovim stranicama. Naročito u pričama vezanim uz podizanje brojnih križeva. Kao čovjek

strahopoštovanja i prema ovozemaljskom i nadzemaljskom detaljno bilježi sve te male sudbine, protkane vjerom u nešto bolje i više, ili tek stidom jer smo znali zaboraviti kako smo ljudi i u bijesu zbog počinjene krađe nasmrtno pretukli jednu Pupnajku. Žrnovski križi čine jedan široki dijapazon emocija, ali i zlosretnih sudbina kao onu stradalog lovca Jakova Baluna u Klokolinu, ili zakopane peliške djece na otočiću Mulić. Arhaična ljepota ovih križeva (naročito onih sa lišajevima obraslog sv. Frančeska na stine između Orlanduše i Pupnatske luke te onog s raspetim u Vučju na Šainovo) ne vraća nas samo na izvorište iskrenih emocija, skromnosti i strpljivosti, ona je i svojevrsno upozorenje na izgublenu odmjerenu, na nepoštovanje, zaborav.

Jedan dio zbornika obuhvaća već viđene i publicirane tekstove, a oni su tu da bi se zaokružilo i da bi se podcrtalo značaj autora i znanstvenika koji su pisali o Žrnovu, proživljavali ga i promišljali o njegovom prostoru, prirodnoj i kulturnoj baštini, specifičnostima. Jedan od njih je i dr.sc. Franko Oreb, moj Lučanin, ali i Korčulanin, koji nas je ove 2024. napustio.

S druge strane, u pojedinim tekstovima Fazinić radi 'autorske izlete' kad okrupnjuje dostupnu materiju o žrnovskim crkvama i kapelama, zvonima i spomenutim križevima. Po prvi put na jednom mjestu sabrani su svi sakralni objekti, od onih najvećih do najmanjih kapelica, poput slabo poznate privatne kapelice sv. Barbare i onih novijih Gospinih na baštinama obitelji Šegedin Drna, Brčić i Graber. Njegov je i tekst o prof. don Franu Jeričeviću o kojemu je Fazinić sakupio nekoliko stranica materijala (uključujući i njegove pjesme) te nam približio ovog iznimno značajnog žrnovskog svećenika.

Ne mogu propustiti spomenuti ni tekst koji je Neven nazvao „Kamena priča“, a u kojem približava jedan posebnosti žrnovski svijet, koji se izdvaja po svojim dosezima i značaju kroz prošlost. U tom tekstu, koji uz izreke, poput one Raškićeve „Imam je zahod u glavi“, popisuje žrnovske kave, kamenoklesare i zidare, ističe se misao o potrebi jedne zasebne publikacije koju zaslužuju ti vrhunski meštari i njihova vječna djela.

Kao arhivist moram skrenuti pozornost na činjenicu da Neven ovim zbornikom čini dostupnim javne, crkvene i privatne arhivske izvore. U prvom redu, župnu kroniku i školsku spomenicu koje daju uvid, ne samo u duhovni/prosvjetni život, imena svih žrnovskih župnika i učitelja, već i daleko šire, od meteoroloških crtica do društvenih anomalija. Nailazi se u njima na dodire/preklapanja sakralnog i svjetovnog, poput župnikovog cjelova glavaru, danog na Božić i Novu godinu, ali i na razmimoilaženja, pa i na nemale prijepore.

U tim zapisima osjećaju se sve mijene dinamičnog 20. st., u kojemu se potpuno izmijenio život Žrnovaca, pa je utoliko riječ o izvanrednom izvoru za proučavanje tog novijeg dijela naše povijesti. Samo jedan od primjera je onaj kada školski kroničar (Andrija Biliš) bilježi krajem 1960-ih trenutak kada roditelji zasnivaju radne odnose u poduzećima i više-manje prepuštaju djecu same sebi, a ta mala, a opet tako, velika škola („škola za život“) uvodi za njih produženi boravak i dva topla obroka. Danas su to postulati koje tek moramo ostvariti, a jedno malo Žrnovo to je samoinicijativno realiziralo prije više od pola stoljeća.

Što nam još ovi arhivski dokumenti govore? Progovaraju o dopadljivoj estetici i odmjerenu prošlosti, između ostalog u nacrtima žrnovskih građevina 19. i početka 20. st. Približavaju nam mijene jezika, dakako ne toliko u zapisima službenika, koliko u pismima samih Žrnovaca. Npr. pismo mornara Abela Brčića iz 1905. izvrstan je primjer te jedne specifične mješavine dijalekta s talijanskim i njemačkim izrazima, odnosno pretakanja govora na papir, u pismo početkom 20. st. Pritom je potrebno naglasiti kako je žrnovski svijet pučki svijet u kojemu se već u 18. st. u matičnim knjigama može naići na zapise na hrvatskom jeziku, ali i uklesane na kamenu kao na postranskoj pijaci.

Posebni segment zbornika jesu Nevenovi razgovori sa starim Žrnovcima i zabilježeni fragmenti vremena koje je prošlo. Čuli smo tu i o mlakaricama koje su i „pred Bogun i svitun“ posvjedočile kako su 'mliko' prodavale građanima pod geslom „nikad ciloga, nikad slaboga“, odnosno ulijevale po jedan grlič vode u svaku 'botiliju', iako su zli jezici znali govoriti i da je bilo 'po i po', ako ne i sama voda. Zabilježio je Neven i priče o vilama, o teškom životu, gladi, ali i snalaženju domišljatog svijeta. O žrnovu i pečenju pogače od 'fermentuna' u krušnoj peći, o 48 kilograma osušenog boba Jake i Antona Grbina, koji su te 1995. godine zajedno brojili pune 184 godine. O *staremu* Uletu koji nije imao „vrimena za dangubit pa je kopa i u nediju, i koji bi u kopanju meća kruh isprid sebe da zakopa više“. O zacrvenjenoj slici svetog Staša kao pučkom barometru za moguću i priželjkivanu kišu na kraju rujna. O otkriću Jakasove spile, strahu prvog ulaska u njezin mrak, ali i 'procesjuni' Postranjana koji su se došli vidjeti po otkriću. O izbornoj ludnici 1935. i Buki i Babunu koji su obukli gumarice i trčali za autom koji je nosio žare s glasovima put grada, iz straha da ih ne pokradu. Na kraju će Fazinić popisati sav video materijal koji je snimio o Žrnovu, a gdje otkriva i druge brojne detalje nekadašnjeg života i kroniku zabilježenu 1990-ih i početkom 20. st.

Sve u svemu, Nevenovi Zbornici jesu jedna zaslužena oda žrnovskoj pitoreskosti i posebnosti, izdržljivosti i propulzivnosti njegovih stanovnika. Kao netko tko radi u Žrnovu tek jedno desetljeće, ne mogu niti izbliza tvrditi da poznajem Žrnovo, a još manje Žrnovce. No, naslućujem iznimnu kompleksnost tog svijeta u kojemu buja život donekle u sjeni grada pored. Bilo je to, i dalje jest, prokletstvo i blagoslov istovremeno. Uočavam i kroz arhivske izvore da je Žrnovo uvijek bilo selo s velikim početnim slovom. A svoju podređenost, podrugljivost i nipodaštavanje onih koji se postavljaju iznad, pretvoriti u prednost, pa čak i u karakternu vrlinu, veliko je, nenadmašno umijeće. Blizu, a opet dovoljno daleko, i uvijek samosvjesno i odvažno, s iskoracima daleko ispred svoga vremena. Za žrnovsku budućnost se zaista ne treba brinuti.

Hvala Nevenu koji je još jednom, i s ovim knjigama, otvorio naš Arhiv široj javnosti, jer je i smisao našeg postojanja dostupnost, a ne zatvorenost i zakopanost u mraku, Žrnovcima koji su na ovim stranicama otvorili svoje foto albume i intimu obiteljske svakodnevice, ali i svima ostalima, a nije ih bilo malo, koji su omogućili da se ovo djelo tiska i tako dogodi ono što se već toliko dugo čekalo. Da i Žrnovo ima svoje 'libro'.